

מבט על, גיליון 572, 13 ביולי 2014

"צוק איתן" – תרחישי התפתחות אפשריים

יונתן לרנר

הנחת המוצא לניתוח תרחישי ההתפתחות האפשריים מהמשך "צוק איתן", היא שהלחימה התחילה במצב שבו הלך ונחלש כוחו של חמאס בתוך רצועת עזה והוא שרוי במצב שבו אין לו מה להפסיד. מצב זה שונה מהמצבים שבהם התחילו מבצעים קודמים של צה"ל ברצועת עזה, מול חמאס, ושהסתיימו בהסכמים, או בהבנות, של מעין הפסקת אש בתיווך מצרי. שוני זה עומד בבסיס ההערכה המוצגת להלן באשר להתפתחות תרחישים אפשריים של המשך הלחימה ושל סיומה.

ההערכה שחמאס נמצא בנקודת חולשה יוצאת דופן, מתבססת על כמה התפתחויות של החודשים האחרונים, שנבעו, בעיקר, משינוי המשטר במצרים. בעקבות שינוי זה איבד חמאס את היכולת להמשיך בניהול החיים ברצועה באופן דומה למה שהיה אפשרי כאשר המנהרות והמעברים היו פתוחים. הפסקת ההזרמה של משאבים חיוניים רבים תרמה לגידול באבטלה שהגיעה ליותר מארבעים אחוז. חמאס החל לחוש באובדן התמיכה של הציבור ברצועת עזה והתקשה לשלוט בה. הדבר תרם גם להסכמה של הנהגת חמאס לכונן ממשלת אחדות פלסטינית. בתוך כך ארעה חטיפת שלושת הנערים בגוש עציון, שהביאה את ישראל להגיב בחומרה כלפי גורמי חמאס בגדה. במסגרת זו פגעה ישראל באחד מההישגים הגדולים של חמאס - שחרור האסירים בעסקת שליט. מבחינת חמאס הדבר נתפס כזרז לתהליך ההידרדרות, שסופו – אובדן השליטה ברצועה.

תחת הנחת מוצא זו הרי ישראל נלחמת מול חמאס שמצא, כי לחימה היא החלופה הפחות גרועה מבחינתו. בשל תפישת עולמו שהוא יכול לשקם את מעמדו דווקא באמצעות כוח ההיזק, הרי הלחימה הזו טומנת בחובה את הסיכוי היחיד לעצירת תהליך ההיחלשות שלו והחזרה לשלטון המוחלט ברצועה, ובעתיד ברשות הפלסטינית כולה. הדבר מוצא ביטוי גם בדרישות הארגון להסכמה על הפסקת האש – לא רק שחרור עצורי שליט אלא גם פתיחת המעברים למצרים ועוד. מבחינת חמאס סיום הלחימה במצב של "החזרת המצב לקדמותו" בלבד, עלול להתפרש לא רק ככניעה לישראל, אלא גם כאחד המסמרים האחרונים בארון הקבורה של שליטתו ברצועה.

במצב זה, שבו ישראל וחמאס ממשיכים בתקיפות הדדיות, כאשר ממשלת ישראל מבקשת לפחות "להחזיר את השקט לתושבי המדינה", ואילו חמאס רוצה הישגים שיבטיחו את שלטונו, ניתן להציג מספר תרחישים אפשריים להמשך הלחימה ולסיומה. הצגת התרחישים נועדה להדגים את רוחב אי הוודאות במצב הנוכחי. **כל התרחישים הללו הם אפשריים**.¹

א. **המשך הלחימה בפרמטרים הנוכחיים לאורך זמן** – על פי תרחיש זה שני הצדדים ימנעו מפעולות מסלימות משמעותיות לירי רקטות פלסטיניות ותקיפות אוויריות ישראליות, או שיוזמות לפעילויות מסוג אחר תסוכלנה. קיימת אפילו אפשרות שישראל תחליט להפסיק את התקיפות באופן חד צדדי, כדי לבחון את חמאס. הפסקת הלחימה, על פי תרחיש כזה, אפשרית, אם כתוצאה מהתקיפות הישראליות יתחיל לחץ פנימי על חמאס מצד האוכלוסייה העזתית. קשה להניח שלחץ כזה יתפתח כבר בימים הקרובים, ולכן מדובר בלחימה לאורך זמן. אפשרויות אחרות להפסקת הלחימה יכולות להתפתח אם הצדדים יעברו לאחד מהתרחישים הבאים (ב-ה) ברשימה.

¹ הניתוח נכון לשבת, 12 ביולי 2014, שעות אחר הצהריים

ב. **מבצע קרקעי רחב היקף של ישראל ושליטה בשטח לתקופה ארוכה** – על פי תרחיש זה תחליט ישראל להפסיק את ירי הרקטות, ולהרוס את התשתית המאפשרת ירי זה, על ידי הפעלה מאסיבית של כוחות קרקעיים. אפשר להעריך כמה מהלכים אפשריים במסגרת זו, אך בכל מקרה ישנה סבירות גבוהה, כי הדבר יצריך נוכחות מאסיבית של כוחות קרקע ברצועה לאורך זמן. על פי תרחיש זה הפסקת הלחימה של ירי רקטות ותקיפות נגד, אפשרית רק עם התקדמות משמעותית של יחידות צה"ל לתוך הרצועה שימנעו את הירי על ידי תפיסה ופירוק יכולות השיגור של חמאס ושל אחרים. יחד עם זאת צריך לקחת בחשבון, כי תידרש נוכחות ממושכת של צה"ל ברצועה על מנת למנוע חידוש שיגורים, ואולי גם להפלת שלטון חמאס, לצד ניהול צרכי האוכלוסייה, וכך תתפתח לחימה קרקעית ממושכת נגד גורמי חמאס, ג'יהאד ואחרים בתוך הרצועה. אפשרויות אחרות להפסקת הלחימה יכולות להתפתח אם הצדדים יעברו לאחד מהתרחישים הבאים (ג-ה) ברשימה. (המשמעות של נוכחות מאסיבית ישראלית לאורך זמן ברצועה חורגת מניתוח תרחישים זה).

ג. **תמונת ניצחון של חמאס** – על פי תרחיש זה יתפתח מצב, באחד משני התרחישים הקודמים, שבו חמאס יוכל לטעון לניצחון על ישראל ולהעריך, כי מצב זה יספר מאד את דימויו ויוקרתו בקרב האוכלוסייה ברצועה ובקרב כלל הפלסטינים. מצב כזה אפשרי בעקבות תקיפה קטלנית בתוך שטח ישראל, או בעקבות גרימת נפגעים רבים בקרב חיילי צה"ל בתוך הרצועה. התגובה הישראלית עשויה להיות קטלנית אף היא ולהביא בעקבותיה התערבות חיצונית. הפסקת הלחימה במצב זה אפשרית בעקבות הגעה להסכם שיתאפשר גם נוכח נכונות חמאס להוריד את רמת דרישותיו בעקבות תחושתו שהוא יצא מנצח מהעימות וגם בעקבות לחצים בתוך ישראל, ושל גורמים בינלאומיים, להפסקת הלחימה.

ד. **פגיעה מהדהדת באוכלוסייה פלסטינית** – על פי תרחיש זה יהיה גידול דרמטי במספר האבדות בקרב האוכלוסייה הפלסטינית כתוצאה מאירוע אחד או רצף אירועים. מצב זה יביא לשינוי במדיניות המצרית הנוכחית מחד, ולהתערבות בינלאומית מאידך וכתוצאה מכך יופעל לחץ כבד על ישראל להגיע מידית להסכם הפסקת אש עם חמאס. השינוי במדיניות המצרית יכול לתת ביטוי גם בפתיחה של מעבר רפיח והפחתת הלחץ על המנהרות. שינוי זה, לצד ויתורים ישראלים מסוימים, יכול לתת לחמאס את תמונת הניצחון הנדרשת.

ה. **יוזמה ישראלית להסכם הפסקת אש עם חמאס** - על פי תרחיש זה ישראל תבקש להגיע להסכם עם חמאס תוך שהיא מוכנה לסגת במידה כזו או אחרת מעמדת הפתיחה הנוכחית שלה. ניתן להעריך מניעים שונים לשינוי במדיניות הישראלית, כמו, הצורך לחזור מוקדם ככל האפשר לשגרת חיים בתוך ישראל או הבנה, והעובדה כי אין אלטרנטיבה רלבנטית לשלטון חמאס ברצועה. היוזמה הישראלית תניח שנדרש לתת לחמאס להציג הישג כלשהו (למשל, תיאום עם מצרים של פתיחה מסוימת של המעברים), שיאפשר לו לטעון לניצחון ולחיזוק מחודש של הלגיטימיות שלו ברצועה.

התרחישים שלעיל יכולים להתפתח במועד הנוכחי. יחד עם זאת ראוי לציין עוד שני תרחישים החורגים מטווח התרחישים שהועלו וראוי לנתח אותם במסגרת אחרת:

1. תרחיש של נוכחות ארוכה של צה"ל בתוך הרצועה שיכול להביא להתפתחויות בתוך הרצועה ובמערכת הבינלאומית.
2. תרחיש המבוסס על הערכות, המושמעות על ידי מומחים ואישים שונים, לפיהן נדרש להגיע להסכם שישנה את הסדר הנוכחי ברצועה על ידי ערוב משמעותי של מצרים, הרשות הפלסטינית, עוד מדינות ערביות והקהילה הבינלאומית.

לסיום, הניתוח שכאן אינו מוביל ל-"שורה תחתונה". לא ניתן להצביע על התרחיש הסביר יותר. מטרת הצגת התרחישים הייתה להדגים את מרחב אי הוודאות הגדול שאנחנו נמצאים בו כמה ימים לאחר התחלת הלחימה. זאת בניגוד למה שהיה בעבר כאשר לחמאס היו יותר נכסים ולכן, מחיר הלחימה היה גדול יותר עבורו.